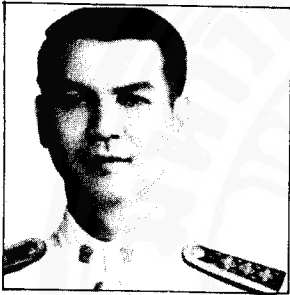

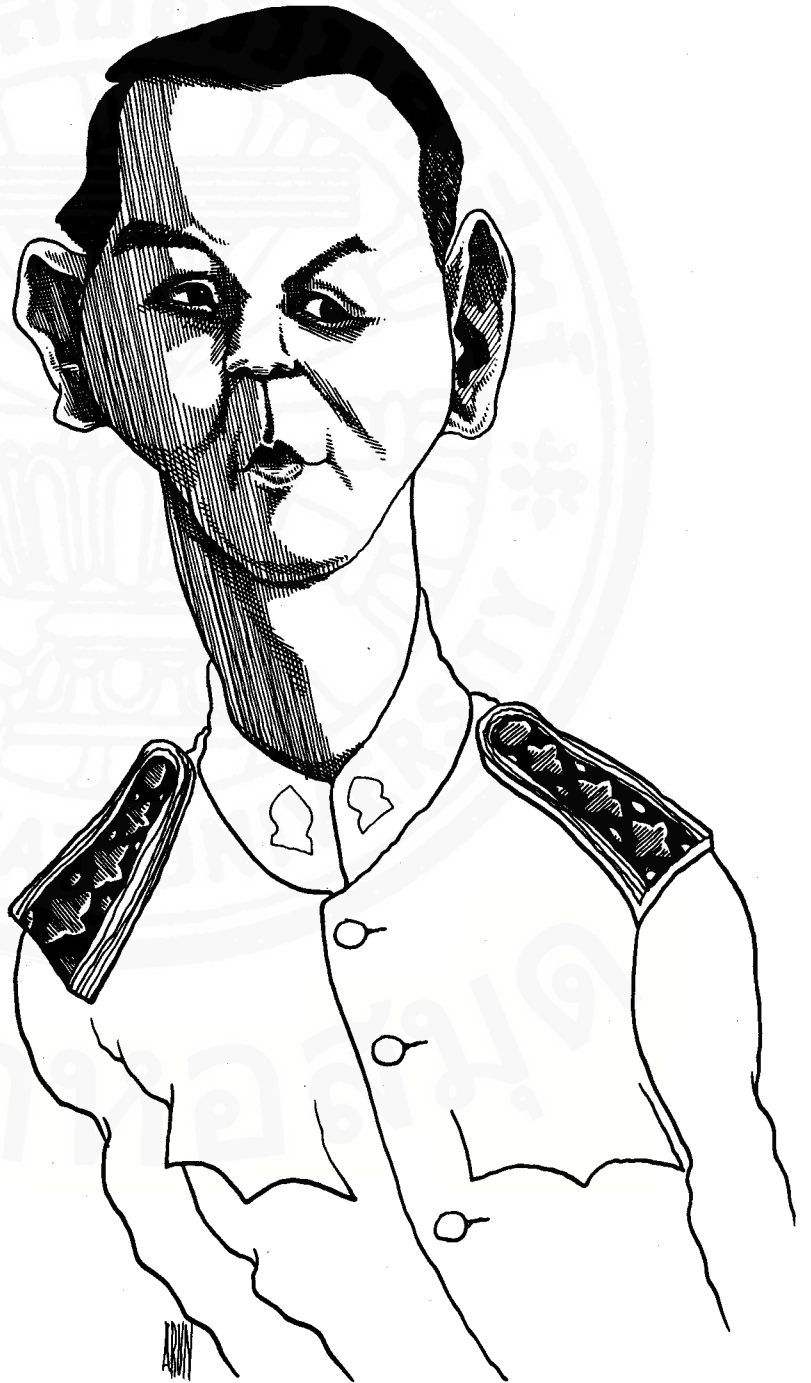
แนวการเขียนประวัติศาสตร์ ของ ไพโรจน์ โพธิ์ไทร

บุญศรี อัมพรจรัส

นักศึกษาคณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ไพโรจน์ โพธิ์ไทร

- ๑. ผู้เขียนขอขอบพระคุณในความกรุณา และช่วยเหลือ ของอาจารย์ไพโรจน์ โพธิ์ไทร ที่ตลอดเวลา ให้ผู้เขียนได้สัมผัส ทัศนคติ และให้ข้อมูลแก่ผู้เขียนด้วยความ เต็มใจ สำหรับบทความนี้ผู้เขียนอาจ จะประเมินหรือตีความผิดพลาดไปจาก ความเป็นจริงได้ ขอผิดพลาดใด ๆ ในบทความนี้ผู้เขียนขอน้อมรับ ไว้แต่ เพียงผู้เดียว

๑. บทนำ

“ความแตกต่างขั้นต้นระหว่างศิลปินทางวรรณกรรมสร้างสรรค์กับนักประวัติศาสตร์ ก็คือ ข้อมูลของนักประวัติศาสตร์ ข้อมูลไม่ไข่มุกมาจากจินตนาการและประสบการณ์ส่วนตัว แต่มาจากการศึกษา การศึกษานั้นก็ทบทวนหลายลักษณะอักษรของอดีต”^๒

การเขียนประวัติศาสตร์ของนักประวัติศาสตร์เพื่อที่จะเข้าใจประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในอดีตนั้น จึงจำเป็นจะต้องมีวิธีการ กระบวนการในการศึกษา เริ่มต้นจากการที่จะต้องมีความสงสัยหรือความสนใจ ติดตามด้วยการค้นหาหลักฐานข้อมูลของเหตุการณ์ในอดีตที่เกิดขึ้น รวบรวม และจะต้องมีการกลั่นกรอง ตีความหลักฐานของข้อมูลที่ได้มา และการลงความเห็น นอกจากนี้ยังจะต้องแสดงให้เห็นความต่อเนื่อง, ความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น หรือลูกโซ่อันไม่รู้จักจบของเหตุการณ์ การกระทำทั้งหมดของนักประวัติศาสตร์ เป็นการตอบสนองความต้องการของมนุษย์อย่างหนึ่งที่จะเข้าใจสภาพของตนเองในปัจจุบัน

การกระทำเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการที่จะเข้าใจประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นให้ถ่องแท้ นั้น นักประวัติศาสตร์บางท่านก็สามารถทำได้ บางท่านก็อาจจะทำไม่ได้ เพราะข้อจำกัดทางด้านข้อมูลซึ่งเป็นปัญหาของนักประวัติศาสตร์โดยทั่วไป แต่ปัญหาวิธีการทางประวัติศาสตร์ และความคิดที่สับสนของนักประวัติศาสตร์ ซึ่งมีผลต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ เป็นลักษณะเฉพาะของนักประวัติศาสตร์แต่ละท่าน

การที่เราหันมาสนใจในวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ของนักประวัติศาสตร์แต่ละคนมีประโยชน์ในการเข้าใจและประเมินคุณค่าของงานเขียน ประวัติศาสตร์ ของนักประวัติศาสตร์ผู้นั้น

หันกลับมามองนักประวัติศาสตร์ผู้หนึ่ง คือ ไพโรจน์ โพธิ์ไทร ซึ่งได้เขียนหนังสือประวัติศาสตร์ไว้หลายเล่มด้วยกัน หนังสือประวัติศาสตร์ที่ท่านได้เขียนนั้นมักจะใช้เป็นตำราเรียน ดังนั้น ข้อเสียของท่านจึงไม่เป็นที่เลื่อมใสมากนัก แต่อย่างไรก็ตาม จากการที่หนังสือประวัติศาสตร์ของท่านได้ใช้เป็นตำราเรียนในหลายสถาบันการศึกษา จึงมีอิทธิพลต่อนักเรียนและนิสิต

นักศึกษาไม่น้อย จากการทดลองงานของไพโรจน์ โพธิ์ไทร ออกมาสู่วงการหนังสือตำราเรียนทางประวัติศาสตร์เป็นระยะ ๆ และหลายคนเรื่อย ๆ ทำให้หลายคนเริ่มสนใจและต้องการที่จะรู้จักว่า “ไพโรจน์ โพธิ์ไทร” คือใครกัน บทความชื่นชมเป้าหมายที่จะวิเคราะห์ถึงแนวการเขียนประวัติศาสตร์ของอาจารย์ ไพโรจน์ โพธิ์ไทร โดยนำเสนอเรียงตามลำดับดังต่อไปนี้คือ

๑. ประวัติของไพโรจน์ โพธิ์ไทร
๒. ทักษะในการมองประวัติศาสตร์
๓. ลักษณะความคิดของไพโรจน์ ที่มีผลต่องานเขียน
๔. วิธีการเขียนประวัติศาสตร์ของไพโรจน์ โพธิ์ไทร
๕. บทสรุป

๒. ประวัติของไพโรจน์ โพธิ์ไทร

อาจารย์ไพโรจน์ เกิดเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๘ ที่บ้านข้างบ้านคุณพระระบำภาษา หลังตลาดวัดพระยาไกร กรุงเทพฯ บิดาเป็นแพทย์แผนโบราณและทำอาชีพค้าขายด้วย มารดาของอาจารย์ไพโรจน์ได้เสียชีวิตตั้งแต่อาจารย์ยังเยาว์วัย อาจารย์จึงเติบโตภายใต้การเลี้ยงดูของบิดาและพี่สาวซึ่งเลี้ยงดูแบบชาวบ้าน ในวัยเด็กเป็นเด็กซนและแก่นเหมือนกับเด็กทั่วไป

อาจารย์ไพโรจน์มีพี่สาวคนหนึ่งเป็นนางเอกภาพยนตร์ จึงทำให้ที่บ้านเป็นที่ชุมนุมของนักเขียน, ผู้กำกับฯ และทำให้อาจารย์มีความคิดที่อยากเขียนหนังสือ

ในวัยเด็ก อาจารย์ไพโรจน์เรียนที่โรงเรียนแย้มกุลบุตรศึกษา, อัสสัมชัญคอนแวนต์ (สาขา), อิศระนุกุล จนจบชั้นมัธยมปีที่ ๑ ที่โรงเรียนวัฒนาศิลปวิทยา ประตูน้า และศึกษาต่อที่แผนกภาษาต่างประเทศ โรงเรียนวัดพิตรพิมุข หลังจากจบทันเนื่องจากในสมัยนั้นโรงเรียนวัดพิตรพิมุขไม่มีที่ศึกษาต่อด้านภาษา อาจารย์จึงเรียนต่อแผนกเลขานุการที่วิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพฯ จนจบ และเรียนประโยคมัธยมอีก ๑ ปี หลังจากจบแล้ว

^๒ โรเบิร์ต วัตสัน, แดเนียลส์, ศึกษาประวัติศาสตร์อย่างไรและทำไม แปลโดย ธิดา สารระยา (กรุงเทพมหานคร : ดวงกลม ๒๕๒๐) หน้า ๑๓๐

จึงมาเป็นครู จนถึงปี ๒๕๑๐ จึงเข้าศึกษาต่อที่วิทยาลัย
วิชาการศึกษาระดับปริญญาตรีในสาขาประวัติศาสตร์ และ
ขณะเดียวกันก็สอนหนังสือไปด้วย

ชีวิตครูของไพโรจน์ โพธิ์ไทร นั้น เคยสอน
หนังสือหลายโรงเรียน คือ โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนฯ,
พาณิชย์การวัดพระเชตุพนตั้งตรงจิตรวิทยลัย, สากล
การบัญชี, กรุงเทพ ฯ โปณิชเทคนิค, พาณิชยการเชตุพน,
วิทยาลัยชุมชนพระเชตุพนศักดิ์และปัจจุบันทำการสอนวิชา
ภาษาอังกฤษที่วิทยาลัยพาณิชยการธนบุรี

ในระหว่างที่เป็นครูเอง อาจารย์ไพโรจน์ก็เริ่ม
ขีดเขียนไปด้วยตลอดเวลา ราว พ.ศ. ๒๕๐๗-๒๕๑๐ เริ่ม
ต้นเขียนเรื่องสั้น นวนิยาย วิจารณ์ประวัติศาสตร์สำคัญ
ตลอดจนสารคดีเชิงวิชาการ ฯลฯ ลงในหนังสือพิมพ์
วารสาร และนิตยสารต่าง ๆ เช่น ไทโยรัฐ, พิมพ์ไทย
รายวันและรายสัปดาห์, อาชีวะสาร, ชุมชนแม่บ้าน, เด็ก
ก้าวหน้า, มัชยฤดู, สารคดี, สตรีสาร, เกล็นิวส์ ฯลฯ

แรกเริ่มการเขียนหนังสือ อาจารย์ไพโรจน์ตั้งใจ
จะเป็นนักเขียนสารคดี โดยชอบแนวการเขียนของวิลาศ
มณีวัต ถึงกับเขียนจดหมายไปคุยด้วย ไปพบและ
สัมภาษณ์ด้วยตนเอง โดยถือวิลาศ มณีวัตว่าเป็นครูใน
การเขียนสารคดีของตน

ต่อมาปี ๒๕๑๔ จึงเริ่มสนใจเขียนหนังสือวิชาการ
ทางด้านประวัติศาสตร์ โดยมีแรงบันดาลใจจากการไป
ศึกษาปริญญาตรีที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประ-
ธานมิตร และจากการสอนหนังสือพบว่า ยังขาดตำรา
ทางประวัติศาสตร์เอเชียที่จะใช้ในการเรียนการสอนโดย
เฉพาะหนังสือที่เขียน โดยคนทางเอเชียซึ่งมีความใกล้ชิด
กัน เข้าใจวัฒนธรรมประเพณีกันได้ดีกว่ามีน้อยมาก ใน
สมัยที่อาจารย์ศึกษาต่อที่ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประธานมิตรนั้น หนังสือที่เกี่ยวกับเอเชียและประเทศ
รอบ ๆ ประเทศไทย ยังเป็นหนังสือภาษาอังกฤษซึ่งเขียน
โดยนักวิชาการตะวันตก การมองเรื่องราวหรือปัญหา
ต่าง ๆ ก็ใช้ทัศนคติทางตะวันตกมามอง จึงทำให้อาจารย์
ไพโรจน์ สนใจที่จะเขียนหนังสือทางด้านประวัติศาสตร์
เกี่ยวกับเอเชียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น โดย
ในปี ๒๕๑๔ เขียนเรื่องภูมิหลังเอเชียอาคเนย์ (พิมพ์ใน
ปี ๒๕๑๕) หลังจากนั้นจึงได้เขียนเรื่อง ภูมิหลังจีน,

(๒๕๑๗) สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย, สารานุกรม
ภูมิศาสตร์, ภูมิหลังของมาเลเซียและดินแดนใกล้เคียง
(๒๕๑๘), ภูมิหลังพม่า ตามลำดับ ผลงานล่าสุดที่ได้รับ
การตีพิมพ์คือ ภูมิหลังไทยและแหลมทอง (๒๕๒๓) ซึ่ง
จะเห็นได้ว่า งานเขียนของอาจารย์ไพโรจน์ โพธิ์ไทร
ทุก ๆ เล่มล้วนแต่เป็นเรื่องทางประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับ
ประเทศใกล้เคียงหรือประเทศในเอเชีย ซึ่งมีความใกล้ชิด
สนิทสนมกับประเทศไทย และมีความคล้ายคลึงกัน
ในทางวัฒนธรรม หรือความรู้สึกนึกคิด

ปี ๒๕๑๘ อาจารย์ไพโรจน์ เข้าศึกษาต่อปริญญา
โท ที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประธานมิตร และ
ปี ๒๕๑๙ ได้เรียนวิชาประวัติศาสตร์กับอาจารย์จร สุธ-
พานิช ซึ่งเป็นบุคคลที่อาจารย์ไพโรจน์เคารพนับถือมาก
ทั้งยังได้แนวการศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์และตีความเอก-
สารข้อมูลจากอาจารย์จรอีกด้วย นอกจากนั้นยังเป็นผู้
ทำให้อาจารย์ไพโรจน์เริ่มสนใจที่จะศึกษาประวัติศาสตร์
ในแนวของอาจารย์จร ต่อมาจากการเสียชีวิตของอา-
จารย์จร ทำให้อาจารย์ไพโรจน์ตั้งใจที่จะสืบทอดการ
ค้นคว้าและเขียนหนังสือทางประวัติศาสตร์ และเล็งลุ่ม
ความคิดที่จะเขียนสารคดีหรือทำหนังสือสารานุกรมอีกต่อ
ไป

อาจารย์ไพโรจน์ไม่ได้เรียนจนจบปริญญาโท
เพราะมีปัญหาสุขภาพและรู้สึกว่าการเรียนแล้วเครียดและไม่
ได้ศึกษาตรงกับด้านที่ตัวเองต้องการ กล่าวคือ อาจารย์
สนใจที่จะศึกษาทางประวัติศาสตร์ของประเทศเอเชียหรือ
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มายโบราณ แต่ที่เรียนมีแต่ประ-
วัติศาสตร์สมัยใหม่ และประวัติศาสตร์ของประเทศทาง
ตะวันตก

นอกจากจะมีความสนใจทางประวัติศาสตร์แล้ว
อาจารย์ไพโรจน์ยังเป็นผู้ที่มีความสนใจและมีความรู้ทาง
ด้านภาษาต่าง ๆ อีกด้วยโดยมีความสนใจเรื่องภาษาถิ่น
ภาษาไทยโบราณ อาจารย์ไพโรจน์เริ่มต้นจากความคิดว่า
ภาษาเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์และจากการที่ม
เพื่อนฝูงหรือลูกศิษย์เป็นคนในจังหวัดต่างๆทำให้อาจารย์
ไพโรจน์มีความพยายามค้นคว้า และรวบรวมความรู้ทาง-
ด้านนี้ โดยเริ่มจากการขอหนังสือมาอ่าน การอ่านศิลา
จารึก การไปพบปะและพูดคุย ได้ตามจากพระไทยใหญ่

ทั่วตอน^๓ พระไทยพันตรีทั่วดมพรรณพารม และนำคำต่าง ๆ มาเปรียบเทียบกัน ทั้งจากศิลาจารึกและจากภาษาถิ่นต่าง ๆ ซึ่งอาจารย์ไพโรจน์คิดจะใช้ภาษาเป็นหลักฐานชนิดหนึ่งในด้านประวัติศาสตร์อีกด้วย

ผลงานการค้นคว้าทางด้านภาษาของอาจารย์จะมีการเผยแพร่ออกสู่สายตาของประชาชนในเร็ววัน

ข้อที่น่าสนใจสำหรับผู้ติดตามอ่านงานของอาจารย์ไพโรจน์ โพรไทโรจะพบว่า งานเขียนประวัติศาสตร์ของอาจารย์ไพโรจน์ จะมีเอกลักษณ์ในการตั้งชื่อเรื่อง คือจะใช้คำว่า “ภูมิหลัง” ขึ้นนำหน้าเสมอ คำว่า “ภูมิหลัง” นี้ อาจารย์ได้ความคิดมาจากหนังสือต่างประเทศที่นิยมใช้คำว่า “Background” ซึ่งในประเทศไทยไม่มีใครใช้ อาจารย์จึงนำมาใช้และจะใช้คำว่า “ภูมิหลัง” นี้ เป็นชื่อหนังสือประวัติศาสตร์ที่อาจารย์จะเขียนทุกเล่มไป^๔

๓. ทักษะในการมองประวัติศาสตร์ของอาจารย์ไพโรจน์ โพรไทโร

“ความหมายของประวัติศาสตร์ ไม่มีคำจำกัดความตายตัวแน่นอนตามแต่ทัศนะของแต่ละบุคคล โดยทั่วไป ประวัติศาสตร์ หมายถึงการได้สวนเข้าไปให้รู้ถึงความจริงเกี่ยวกับพฤติกรรม ของมนุษย์ชาติที่เกิดขึ้นในช่วงใดช่วงหนึ่งของอดีต ฉะนั้นประวัติศาสตร์จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคมมนุษย์ ความเปลี่ยนแปลงของสังคม ความคิดที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ ในสังคม และสภาพเหตุการณ์ที่ส่งเสริมหรือขัดขวางวิวัฒนาการของสังคม”^๕

แต่บางทีคนมองว่าประวัติศาสตร์มิใช่เรื่องราวเป็นจริงของมนุษยชาติหรือสังคมในอดีตเท่านั้น แต่หมายถึงการศึกษาความเป็นจริงของมนุษยชาติหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง ตั้งแต่อดีต ปัจจุบันถึงอนาคต โดยอาศัยวิธีการบางประการที่เป็นที่รู้จักกันว่า เป็นวิธีของประวัติศาสตร์ (Historical Method)^๖

สำหรับความหมายคำว่า ประวัติศาสตร์ในทัศนะของอาจารย์ไพโรจน์ คือ “การเรียนรู้ถึงวิวัฒนาการของมนุษยชาติความเป็นมาของการปกครอง อารยธรรม สังคม และอื่นๆ ด้านของมนุษย์ครั้งโบราณว่ามีวิวัฒนาการมาอย่างไร มีขั้นตอนอย่างไร จนถึงยุคปัจจุบัน”^๗

และทัศนะต่อประวัติศาสตร์อีกทัศนะหนึ่ง คือเรื่อง “ประวัติศาสตร์ซาร์อย”

คำว่า “ประวัติศาสตร์ซาร์อย” ในความหมายทั่วไป หมายถึงการมองประวัติศาสตร์เป็นวัฏจักร ซึ่งความคิดนี้ได้อิทธิพลมาจากอินเดีย โดยผ่านมาทางศาสนาพุทธ ได้แบ่งประวัติศาสตร์เป็นยุค ๆ คือ

ยุคแรก เป็นยุคแตกสลาย มี ดิน น้ำ ลม ไฟ
ยุคสอง ต่อเนื่องจากการแตกสลาย
ยุคสาม มีฝนตกเกิดจักรวาลใหม่ เกิดสวรรค์ มีเทวดา ต่อมาเสื่อม
ยุคสี่ ต่อเนื่องมาจากยุคเสื่อม และจะไปบรรจบกับยุคแรกใหม่ คือยุคแตกสลาย

การมอง “ประวัติศาสตร์ซาร์อย” ในทัศนะที่กล่าวไปแล้วนั้น อาจารย์ไพโรจน์มีความเห็นว่า “ไม่แน่นอน ที่จะต้องเป็นเช่นนั้น ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง”^๘

ส่วนคำว่า “ประวัติศาสตร์ซาร์อย” ในความหมายของอาจารย์ไพโรจน์นั้นหมายถึง

“เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น อาจจะเหมือนกับเหตุการณ์เดิมหรือมีเค้าโครงเดิม และการซ้ำจะซ้ำเฉพาะบางเรื่องเท่านั้น ยกตัวอย่างเช่น จากประวัติศาสตร์ของชาว(อินโดนีเซีย) ชุนนางที่ขมนามีอำนาจมักจะมิวัชควบคุมราชบัลลังก์ โดยการเอา ลูกหลาน ไปเป็นสนม หรือมเหสีของกษัตริย์ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ของไทยก็มีลักษณะเช่น นี้ ใน บาง รัชกาล ใน สมัย รัตนโกสินทร์ตอนต้น ๆ ซึ่งมีสายสัมพันธ์กับตระกูลขุนนางในลักษณะเช่นเดียวกัน”^๙

๓ วัดคอนกุด ข้างโรงเรียนศรีสุริโยทัย มีพระไทยใหญ่บางรูปจบประวัติศาสตร์จากวิทยาลัยเซนต์โยเซฟของพม่า

๔ ข้อมูลทั้งหมดได้จากคำสัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๒๔ เวลา ๑๑.๐๐ น. ที่พาณิชย์การธนบุรี และจากคำนำหรือแนะนำผู้เขียนในหนังสือที่ อาจารย์ไพโรจน์แต่งขึ้น

๕ แลมซุซ นูมนนท์, “ประวัติศาสตร์” ใน ปรัชญาประวัติศาสตร์, (กรุงเทพฯ : ประพันธ์สาส์น, ๒๕๑๘), หน้า ๑๓

๖ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “ข้อคิดเกี่ยวกับวิชาประวัติศาสตร์” เพิ่งอ้าง, หน้า ๑๑๑

๗ จากคำสัมภาษณ์

๘ จากคำสัมภาษณ์

๙ จากคำสัมภาษณ์

นอกจากที่คณะกรรมการมองประวัติศาสตร์ว่าช้าร้อยแล้ว ยังจะพบที่ทัศนะอีกประการหนึ่ง ได้แก่การมองว่า “ภาษาเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์” เนื่องจากการที่อาจารย์เริ่มสนใจเอกสารข้อมูลปฐมภูมิ เช่น ศิลาจารึก ทำให้พบคำศัพท์หลายคำซึ่งเป็นภาษาโบราณและภาษาท้องถิ่น ซึ่งมีคนอ่านตีความไปหลาย ๆ อย่าง ทำให้อาจารย์คิดว่าจำเป็นที่จะต้องหันมาศึกษารวบรวมคำต่าง ๆ เหล่านี้มาเปรียบเทียบกัน การเข้าใจในความหมายของภาษาก็จะสามารถตีความข้อมูลซึ่งจะทำให้เข้าใจประวัติศาสตร์ในอดีตช่วงนั้นได้ชัดขึ้น”^{๑๐}

ทัศนะอีกประการหนึ่งคือ “การเขียนประวัติศาสตร์ต้องอยู่ที่ข้อมูล” อาจารย์มีความคิดว่านักประวัติศาสตร์สามารถที่จะเขียนประวัติศาสตร์อะไรก็ได้ จะเป็นประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ความคิด อยู่ที่ว่าเราได้แหล่งข้อมูลอะไรมา”

และความคิดว่า “คำตอบบางอย่างในประวัติศาสตร์ยังหาคำตอบที่แท้จริงไม่ได้ ปัจจุบันอาจเขียนข้อมูลออกมาอย่างหนึ่ง ซึ่งต่อมามีหลักฐานข้อมูลเพิ่มขึ้น อาจพบว่าสิ่งที่เขียนไปแล้วมีข้อผิดพลาดต้องแก้ไขกันใหม่”^{๑๑}

๔. ลักษณะความคิดของอาจารย์ไพโรจน์ ไพร่ไพโรจน์ผลต่องานเขียนประวัติศาสตร์

การแสดงออกของการกระทำของมนุษย์ โดยทั่วไป มักจะมีผลสะท้อนมาจากลักษณะความคิดของมนุษย์ผู้นั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานเขียน ความคิด, ทัศนะต่าง ๆ ของผู้เขียนจะสามารถสะท้อนออกมาในงานด้านนั้นได้มาก ซึ่งความคิด, ทัศนะต่าง ๆ เหล่านี้ของคนแต่ละคนมีผลสืบเนื่องมาจาก สภาพแวดล้อม ชีวิตและประสบการณ์ที่ได้ผ่านเข้ามาของแต่ละคน ดังนั้นการที่เราทำความเข้าใจกับความคิดของผู้เขียน จะทำให้เราเข้าใจถึงลักษณะของผลที่ปรากฏออกมาว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

พื้นฐานทางด้านอุปนิสัยของอาจารย์ไพโรจน์ เป็นคนที่มีความขยันหมั่นเพียรมาก เป็นคนที่อดสาหะในการทำงานที่ตนเองชอบ สังเกตได้จากการที่เมื่ออาจารย์เริ่มสนใจในภาษาถิ่นและภาษาไทยโบราณ อาจารย์ก็จะพยายามไปหาเพื่อน, ลูกศิษย์, พระ ซอ หนังสือต่าง ๆ มาอ่านทำความเข้าใจ ซึ่งการที่คนเราจะเริ่มเรียนรู้อะไร

ด้วยตัวเองโดยที่ไม่รู้อะไรเลยนั้น นับว่าเป็นการกระทำที่จะต้องใช้ความอดทนมาก ทั้งที่สุขภาพอาจารย์เองก็ไม่แข็งแรงนักและต้องสอนหนังสือถึงอาทิตย์ละ ๖ วัน วันหนึ่ง ๆ สอนไม่น้อยกว่า ๓-๔ ชั่วโมง อาจารย์ต้องใช้เวลาในตอนกลางคืนทำการค้นคว้าและเขียนหนังสือซึ่งนับว่าเป็นงานที่หนักมาก

อาจารย์มักจะทำงานเป็นอิสระ ไม่ค่อยมีเวลาไปเข้าสมาคมนักเขียน หรือนักประวัติศาสตร์อย่างคนอื่น ๆ แต่การที่อาจารย์ไม่ไปเข้าร่วมสมาคมต่าง ๆ นั้น นอกจากจะเป็นเพราะเรื่องเวลาไม่มีแล้ว ยังมีความคิดที่แฝงอยู่คือ อาจารย์มีลักษณะความคิดที่ไม่ชอบโต้เถียง โดยยังมองจากความคิดแบบเก่าว่าการไปเข้าสมาคม หมายถึงการไปหาช่องทางที่ทำให้ตัวเองเด่นดังขึ้น เรื่องนี้สะท้อนจากคำพูดที่ว่า “กระดากที่จะไปเสนอตัวเอง ไม่อยากจะदनรน”^{๑๒} หรือเกี่ยวกับคำพูด เรื่องการเขียนหนังสือของตนเองว่า “เขียนไปโดยไม่มีใครสนับสนุน ไม่ได้หวังตำแหน่ง ไม่มีใครให้ทุน ไม่ได้หวังว่าทำแล้วจะเป็นใหญ่เป็นโตหรือทำแล้วจะได้เป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์”^{๑๓}

จากลักษณะความคิดที่ไม่ต้องการโต้เถียง ส่งผลทำให้อาจารย์เป็นคนที่สันโดษ ไม่ค่อยมีคนรู้จักกว้างขวางและไม่ค่อยสมาคมกับใคร ซึ่งทำให้อาจารย์ไม่ค่อยทันสมัยในด้านสถานการณ์ของวงการประวัติศาสตร์ กล่าวคือไม่สามารถรู้ถึงความก้าวหน้าทางด้านวิชาการว่าปัจจุบันมีอะไรแปลกใหม่ในวงการประวัติศาสตร์ เช่น วิจัยประวัติศาสตร์ แนวคิด ข้อมูลที่แปลกใหม่ออกไปจากเดิม หรือกว้างขวางขึ้นกว่าเดิม ทั้งยังมีการถ่ายทอดความคิดเห็น มีการแลกเปลี่ยนกันตลอดเวลา ซึ่งอาจารย์ไพโรจน์ไม่สามารถติดตามได้ทัน การทันความก้าวหน้าทางด้านวิชาการนี้ นอกจากจะมีประโยชน์ในการพัฒนา งานเขียนของอาจารย์เองแล้ว ยังได้รู้ถึงความต้องการทางด้านวิชาการอีกด้วย ซึ่งการที่จะสามารถทันสถานการณ์ได้จะต้องเกิดจากการแลกเปลี่ยนพบปะสังสรรค์กัน อันเป็นสิ่งหนึ่งที่นักประวัติศาสตร์ควรจะทำ

๑๐ จากคำสัมภาษณ์
๑๑ จากคำสัมภาษณ์
๑๒ จากคำสัมภาษณ์
๑๓ จากคำสัมภาษณ์

ไพโรจน์ โพธิ์ไทร

วิจารณ์

ภูมิหลังของไทย และแหลมทอง

นอกจากความคิดไม่ได้แต่แล้ว อาจารย์ไพโรจน์ยังเป็นผู้ที่มีความกตัญญูรู้คุณผู้อื่นเป็นพื้นฐานของความคิดอีกอย่างหนึ่งด้วย สักเกตได้จากคำนำในหนังสือทุกเล่มที่อาจารย์เขียนจะกล่าวขอบคุณผู้ที่ให้ความช่วยเหลืออนุเคราะห์ โดยที่อาจารย์ไม่ได้เลือกขอบคุณเฉพาะคนที่มีชื่อเสียงหรือคนที่มีหน้ามีตา อาจารย์จะขอบคุณทุกคนจนกระทั่งถึงช่างเรียงพิมพ์หรือช่างตรวจปรุฟ และยังกล่าวขอบคุณผู้พิมพ์พระคุณอื่น ๆ เช่น หมอที่ช่วยรักษาโรค ผ่าตัดให้ทำให้อาจารย์มีชีวิตรอด,^{๑๔} ครูบาอาจารย์ที่สอนในสมัยเด็ก ๆ ประถมผู้สอนให้อาจารย์ไพโรจน์อ่านออกเขียนได้^{๑๕} และอาจารย์จร สุขพานิช ซึ่งมีพระคุณในการทำให้อาจารย์ไพโรจน์เกิดความคิดทางด้านประวัติศาสตร์แตกฉานขึ้น นอกจากนี้ยังจะเห็นได้จากความคิดของอาจารย์ไพโรจน์ที่มีต่อสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ว่า

“คนบางคนอาจ สร้างความดัง โดยล้มคนอื่นเขา แต่ความเห็นของอาจารย์เองแล้ว คนเราต้องมีครู ถ้อยกรรมพระยาดำรงเป็นครู ถ้าเราไม่มีครู เราก็กเริ่มไม่ได้” และ “เอกสารบางอย่าง เวลาผ่านไป มีข้อมูลผิดพลาดก็แก้ไขกันได้ ชุคนั้นเขียนอย่างนั้นก็เพราะหลักฐานมีเพียงเท่านั้น”^{๑๖}

และจากคำนำของหนังสือ ภูมิหลังของไทยและแหลมทอง

“ผู้เขียนนับถือพระนิพนธ์ต่างๆ ของ “สมเด็จพระเจ้า” ว่าเป็น “ครู” ของผู้เขียน แม้กาลเวลาผ่านไป จะเขียนรู้อะไรมาอีกคน ผู้เขียนก็ยังถือว่า “สมเด็จพระเจ้า” เป็นครูผู้เขียนโดยไม่เปลี่ยนแปลง คนรุ่นก่อนนั้นอาจถูกสอนให้เคารพครูบาอาจารย์ รู้จักทศาทศัง ไม้วิพากษ์วิจารณ์ครู แม้จะได้ดีก็ไม่ได้ชมครูของตน คุณธรรมเหล่านั้นดูเหมือนจะหายากในสมัยนี้และนับวันจะหมดไป . . .”

จากความคิดนี้ ทำให้อาจารย์ไพโรจน์มีลักษณะเฉพาะอย่างหนึ่งคือ “การทำอะไรต้องมีครู” ซึ่ง “ครู” ในความหมายของอาจารย์ไพโรจน์หมายถึงผู้ที่เป็นต้นแบบทั้งแนวการเขียนและการค้นคว้า การวิจัย โดยอาจารย์ไพโรจน์ให้ความสำคัญแก่ครูมาก ถือว่า ครูอาจารย์เป็นผู้แนะนำถูกผิดอีกด้วย ดังนั้นในการทำงานอะไร จึงต้อง “ยึดครู” เป็นแบบอย่าง ตั้งแต่การเขียนสารคดี อาจารย์ไพโรจน์ยึด วิลาศ มณีวัต เป็นครู จนกระทั่งถึงการเขียนประวัติศาสตร์ ผลงานเล่มแรก ๆ เช่น ภูมิหลังเอเชียอาคเนย์, ภูมิหลังจีน, ภูมิหลังมาเลย์, ภูมิหลังพม่า ซึ่งอาจารย์ถือว่า เป็นงานที่ต้องสรุปทบทวน และแก้ไข ที่ทำไปยอมรับว่า “ไม่มีครู” ดังนั้นเป็นต้น

ครูทางด้านประวัติศาสตร์ของอาจารย์ไพโรจน์ที่เคารพนับถือมาก คือ “อาจารย์จร สุขพานิช” อาจารย์ได้ให้ความนับถืออย่างสูง โดยถือว่าเป็นผู้ให้แนวการเขียนประวัติศาสตร์ใหม่แก่อาจารย์ ให้ความรู้ในการค้นคว้า, ข้อมูล, การเลือกหลักฐาน, การตีความ

^{๑๔} ไพโรจน์ โพธิ์ไทร, ภูมิหลังไทยและแหลมทอง, (กรุงเทพฯ : โอเดียนการพิมพ์, ๒๕๒๓), คำนำ.
^{๑๕} ไพโรจน์ โพธิ์ไทร, ภูมิหลังของมาเลเซียและดินแดนใกล้เคียง, (กรุงเทพฯ : โอเดียนการพิมพ์, ๒๕๑๘), คำอภิธาน.
^{๑๖} จากคำสัมภาษณ์

หลักฐาน เอกสาร, แนวการพิสูจน์ทางประวัติศาสตร์ แม้กระทั่งในงานชิ้นใหม่ของอาจารย์ไพโรจน์ ก็อภิมหลัง เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ยังไม่ได้ตีพิมพ์) ก็ได้อาจารย์ ขจร สุขพานิช เป็นผู้ให้คำแนะนำในการเลือกเรื่องสั้นกว่า^{๑๗}

การยึดครุอาจทำให้ลักษณะการเขียนแบบตามแนวของครุ ลักษณะการคิดค้นหาแนวทางของตัวเอง อาจลดน้อยลงไป และลักษณะความเป็นตัวของตัวน้อยลงไป เช่นเดียวกับอาจารย์ไพโรจน์ได้สะท้อนออกมา คือ เมื่อถามถึงแนวในการเลือกเอกสารข้อมูล อาจารย์มีความคิดว่า “ใช่เอกสารตามที่อาจารย์ขจรแนะนำ, ท่านเป็นครุ เป็นอาจารย์ ก็ต้องแนะนำในสิ่งที่ถูกต้อง”^{๑๘}

ความคิดของอาจารย์ไพโรจน์ อีกอย่างหนึ่งคือ ไม่ชอบที่จะขัดแย้งกับใคร พิจารณาได้จากความรู้สึกของอาจารย์ต่อการเขียนประวัติศาสตร์ของนักเขียนประวัติศาสตร์รุ่นใหม่ “อาจารย์ไม่มีความเห็น เพราะเป็นเสรีภาพส่วนตัวของผู้เขียน จะเขียนแนวไหนก็ได้”

หรือจากทัศนะเรื่อง การโต้แย้งทางความคิดกับนักประวัติศาสตร์คนอื่น ๆ อาจารย์จะแสดงความคิดเห็นว่า “ไม่อยากจะไปโต้แย้งกับคนอื่น ทำให้เขาไม่พอใจ เป็นการสร้างศัตรู เราเห็นอย่างไรก็เสนอไป”^{๑๙}

ในทัศนะของผู้เขียนเอง ลักษณะดังกล่าวนี้แสดงออกในด้านดีของอาจารย์ไพโรจน์ คือมีลักษณะการยอมรับความคิดเห็นของคนอื่นมาก เปิดเสรีภาพให้แก่ทุกคนที่จะคิดหรือทำอะไรก็ได้ ไม่โจมตีใคร และให้อภัยในความผิดพลาดที่จะเกิดขึ้นในการทำงานของแต่ละบุคคล แต่ขณะเดียวกันจากลักษณะความกตัญญู และไม่ชอบขัดแย้งกับใคร อันที่จริงในแง่วิชาการการโต้แย้งไม่จำเป็นเสมอไปว่าจะเป็นการสร้างศัตรู เพราะในแง่ของการเขียนประวัติศาสตร์การโต้แย้งจะก่อให้เกิดการพัฒนา เพราะ การที่บุคคลใดเสนอ ข้อมูลผิดพลาด หรือวินิจฉัยเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ผิด ถ้าไม่มีการโต้แย้งแล้ว ข้อมูลหรือข้อวินิจฉัยผิดพลาดจะทำให้เกิดผลเสีย คือทำให้ภาพประวัติศาสตร์บิดพลิ้วไปจากความเป็นจริง จึงจำเป็นต้องมีการโต้แย้งเพื่อให้เกิดความถูกต้อง ขณะเดียวกัน ผู้เขียนเห็นด้วยกับอาจารย์ไพโรจน์ที่ว่า กาลเวลา

ผ่านไป เราจะเรียนรู้อะไรมากขึ้น การค้นคว้าประวัติศาสตร์ อาวุโส เช่น สมเด็จฯ กรมพระยาดำรง ฯ อาจจะใช้ข้อมูลผิดพลาด หรืออาจใช้วิธีการเขียนประวัติศาสตร์ ซึ่งในยุคคนมีการวิจารณ์ว่า “ใช่แนวทฤษฎีหมาบรูญ” ซึ่งเป็นการตัดสินปัญหาทางประวัติศาสตร์อย่าง ด้านเดียวนั้น ไม่ใช่สิ่งผิดพลาดที่เกิดจากความตั้งใจที่จะทำให้เป็นเช่นนั้น แต่เกิดจากความจำกัดของนักประวัติศาสตร์ในยุคคน ซึ่งเราต้องยอมรับเงื่อนไขจำกัดเช่นนั้น ที่ทำให้งานเขียนออกมาในลักษณะเช่นนั้น

ขณะเดียวกัน การยอมรับเงื่อนไขเรื่องนี้ ไม่ได้หมายความว่า “การห้ามวิจารณ์” ถ้าการวิจารณ์นั้นสืบเนื่องมาจากความคิดที่จะทำให้งานประวัติศาสตร์เกิดความก้าวหน้าขึ้น และทำที่ที่ใช่ก็ไม่ใช่ “การสร้างความคิดโดยสืบคนอื่น” แล้ว การวิจารณ์นั้น ๆ จะก่อให้เกิดผลดีขึ้นอีกด้วย

กล่าวโดยสรุป คือ ลักษณะไม่ได้แย้งของอาจารย์ไพโรจน์และลักษณะที่ไม่ชอบการโต้แย้ง ทำให้อาจารย์ทำงานโดยไม่มี การ “เปรียบเทียบ” กับงานของนักประวัติศาสตร์คนอื่น อาจารย์ทำงานแบบเงียบๆ ซึ่งทำให้ไม่มีมีการกระตุ้นซึ่งกันและกันระหว่างนักประวัติศาสตร์ในการที่จะทำให้เกิดการค้นคว้า เพื่อแสวงหาสิ่งที่ถูกต้องกว่า และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีผลต่อการพัฒนาของงานเขียนของอาจารย์เอง

แต่ลักษณะไม่ได้แย้งนี้ ไม่ได้ครอบคลุมความคิดของอาจารย์ไพโรจน์เสียทั้งหมด อาจารย์เริ่มมีลักษณะที่สนใจที่จะหาข้อมูล เอกสารต่าง ๆ มายืนยันความคิดของตนเองในปัญหาข้อขัดแย้งบางอย่างในประวัติศาสตร์เช่นเรื่อง “น่านเจ้าเป็นถิ่นเดิมของคนไทยหรือไม่”^{๒๐} อาจารย์พยายามจะแสดงความคิดของอาจารย์ในเรื่องนี้ ซึ่งมีนักประวัติศาสตร์ท่านหนึ่งได้เสนอความคิดตรงกันข้ามกับความคิดของอาจารย์ เพียงแต่อาจารย์ยังสงวนท่าทีที่ดีของอาจารย์คือ ไม่โจมตีคนผู้เสนอและเสนอความคิดของตัวเองอย่างไม่ได้ใคร

๑๗ จากคำสัมภาษณ์

๑๘ จากคำสัมภาษณ์

๑๙ จากคำสัมภาษณ์

๒๐ จากคำสัมภาษณ์

๕. วิธีการเขียนประวัติศาสตร์

งานเขียนประวัติศาสตร์ของอาจารย์ไพโรจน์ อาจแบ่งออกได้เป็น ๒ ลักษณะคือ ลักษณะแรกซึ่งปรากฏอยู่ในงานเขียนระยะแรก ๆ ได้แก่หนังสือ ภูมิหลังเอเชีย-อาคเนย์, ภูมิหลังจีน, ภูมิหลังพม่า, ภูมิหลังของมาเลเซียและดินแดนใกล้เคียง และอีกลักษณะหนึ่งซึ่งปรากฏอยู่ในงานเขียนของอาจารย์เล่มหลังสุด คือภูมิหลังของไทยและแหลมทอง

งานเขียนช่วงแรก งานทางประวัติศาสตร์ของอาจารย์ ๔ เล่มที่ได้กล่าวถึงนั้น หลักฐานที่ใช้อ้างอิงและเป็นข้อมูลประกอบการเขียน เป็นเอกสารที่เขียนโดยชาวต่างประเทศเสียเป็นส่วนใหญ่ ไม่ใช่เป็นหลักฐานของเจ้าของประเทศนั้นๆเขียนเอง เช่น ใช้หนังสือของศาสตราจารย์ ดี.จี.อี ฮอลล์, (D.G.E. Hall), พีบี ฮิลตัน (P.B. Hilton), Encyclopedia ของอเมริกา ฯลฯ อาจารย์ไพโรจน์

ใช้วิธีแปลหนังสือของชาวต่างประเทศเหล่านั้น แล้วจึงนำมาเรียบเรียงต่อกันเป็นเรื่อง ซึ่งการใช้เอกสารข้อมูลที่เขียนโดยชาวต่างประเทศมักจะไม่ใช่ใจถึงความคิด, วัฒนธรรม, ความเชื่อต่าง ๆ ของชาวเอเชีย การมองปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในเรื่องหนึ่ง ๆ ด้วยสายตาของคนภายนอกกับคนภายในประเทศจึงมองไม่เหมือนกัน ซึ่งต่อมาภายหลังอาจารย์ไพโรจน์เองก็ตระหนักในปัญหา

ผลจากการใช้วิธีแปลหนังสือและนำมาเรียบเรียงจึงทำให้งานเขียนของอาจารย์มีลักษณะพรรณนาความไปเรื่อย ๆ ขณะเดียวกัน การเขียนจะเพียงบรรลุเรื่องราวตามหัวข้อที่ตั้งไว้ เช่น การเขียนเรื่องของหมู่เกาะโมลุกกะ^{๒๐} จะเขียนตามหัวข้อที่ตั้งไว้ เช่น พื้นที่ ประชากร ลักษณะภูมิประเทศ ผลผลิต ดินฟ้าอากาศ ภูมิหลัง ฯลฯ ลักษณะการเขียนเรียงตามลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และใช้สิ่งที่เกิดขึ้นจริงเป็นเรื่องราวในการเขียนนั้น หรือที่เรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่าเป็น “ประวัติศาสตร์ของเหตุการณ์” นอกจากการเขียนเรียงตามลำดับเหตุการณ์ ปี พ.ศ. แล้ว ยังมีลักษณะที่เรียงตามลำดับราชวงศ์และกษัตริย์ ซึ่งลักษณะนี้จะดูได้จากหนังสือภูมิหลังทั้ง ๔ เล่ม การเขียนจะเรียงตามเวลา, ลำดับราชวงศ์และกษัตริย์จากกษัตริย์องค์แรกจนถึงองค์สุดท้าย

ตัวอย่าง - ภูมิหลังเอเชียอาคเนย์ การดำเนินเรื่องโดยกล่าวถึงอาณาจักรที่ละอาณาจักร และแต่ละอาณาจักรมีกษัตริย์ปกครองชื่ออะไร มีเหตุการณ์สำคัญอะไร สภาพเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนมีอยู่บ้างเล็กน้อย

- ภูมิหลังจีน การดำเนินเรื่องโดยการแบ่งประวัติศาสตร์ตามราชวงศ์ และแต่ละราชวงศ์มีกษัตริย์ปกครองชื่ออะไรบ้าง ประวัติความสามารถของกษัตริย์และการปกครองของกษัตริย์ เป็นต้น

ลักษณะการดำเนินเรื่องตามลำดับราชวงศ์นั้น อาจารย์เองก็ได้ให้ทัศนะต่อเรื่องนี้ว่า “การที่มคนมองการเขียนประวัติศาสตร์ของศาสตราจารย์ ดี.จี.อี ฮอลล์ว่า ถึงแม้จะไม่ได้เขียนประวัติศาสตร์แบบพงศาวดารแต่ก็มีลักษณะแนวเขียนที่เรียงตามลำดับ ตามเวลาที่เกิดขึ้น

๒๐ ไพโรจน์ ไพโรไพร, ภูมิหลังมาเลเซียและดินแดนใกล้เคียง, (กรุงเทพฯ : โอเดียนการพิมพ์, ๒๕๐๘)

นั้น ฮอลดีได้รับอิทธิพลจากการเขียนประวัติศาสตร์แบบยุโรปซึ่งมักจะเขียนตามลำดับเหตุการณ์ตามราชวงศ์ อาจารย์คิดว่า การเขียนแบบนี้คนไทยก็ยึดมานานแล้วจนเป็นความเคยชินและสะดวก หากมาพิจารณาของประเทศไทย การเขียนพงศาวดารก็มี ลักษณะเขียนตามลำดับราชวงศ์เช่นเดียวกัน”^{๒๒} การที่อาจารย์ไพโรจน์มีลักษณะการเดินเรื่องตามลำดับราชวงศ์นี้อาจจะเป็นเพราะได้รับอิทธิพลจากตำราต่างประเทศซึ่งอาจารย์ใช้ในการเขียนและเรียบเรียง หรืออาจจะเขียนเพราะเป็นความเคยชินในลักษณะการเขียนพงศาวดารของไทยเอง หรืออาจจะได้รับอิทธิพลของทั้งสองอย่าง

ลักษณะการเขียนอีกประการหนึ่ง ซึ่งปรากฏอยู่ในงานของอาจารย์ไพโรจน์ ก็คือการเน้นหนักที่บุคคลสำคัญ หรือ “มหาบรูษ” ในประวัติศาสตร์ ลักษณะดังกล่าวนี้มีปรากฏอยู่มากในงานเขียนของอาจารย์ไพโรจน์ เช่น การอธิบายปรากฏการณ์การที่อาณาจักรญวนต้องเสื่อมอำนาจหลังรัชกาลพระเจ้าเลอเทินห์ตอนว่า

“กษัตริย์เลอเทินห์ตอนทรงเป็นกษัตริย์ที่เข้มแข็ง แต่กษัตริย์องค์ต่อ ๆ มาลักษณะไม่ได้เช่นเดียวกับพระองค์ จึงเป็นเหตุให้อาณาจักรญวนต้องเสื่อมอำนาจลง”^{๒๓}

หรือการเสื่อมของราชวงศ์หงวนของมองโกลเกิดจาก

“หลังจากสิ้นรัชสมัยกุบไลข่าน ไม่มีกษัตริย์องค์ใดจะทรงเข้มแข็งและทรงความสามารถเยี่ยงพระเจ้ากุบไลข่าน เมื่อกุบไลข่านสวรรคต ราชวงศ์หงวนของชาวมองโกลก็ค่อย ๆ เสื่อมอำนาจลง”^{๒๔}

ลักษณะการเขียนประวัติศาสตร์ดังกล่าว เป็นการมองภาพประวัติศาสตร์ที่ไม่รอบด้านและแคบเกินไป แท้จริงแล้วการมองสาเหตุของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจะต้องมองหลาย ๆ ด้าน ทั้งสภาพแวดล้อม, สภาพทางเศรษฐกิจ, การเมือง, ความคิดของคน, ปฏิกริยาของบุคคลจำนวนมากที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นั้น ๆ ไม่ใช่มองจากบุคคลเพียงคนเดียว

การเน้นที่ “วิบุรุษ” ในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์มีปรากฏอยู่มากใน ภูมิหลังจีน, ภูมิหลังพม่า, ภูมิหลังเอเชียอาคเนย์ แต่ขณะเดียวกันอาจารย์ไพโรจน์มิได้อธิบายปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นด้วยทฤษฎี “มหาบรูษ” ทั้งหมด บางปรากฏการณ์ก็อธิบายด้วยเหตุผลอื่น ๆ เช่น “การปฏิรูป

ประเทศของวางมาง ทันสมัยหรือล้าสมัยเกินไปสำหรับชาวจีนในสมัยนั้น โดยเฉพาะเรื่องการปฏิรูปที่ดินโดยการยึดที่ดินของคนมั่งมีมาแจกจ่ายให้กับคนจน . . . และวางมางครองราชย์เพียง ๑๕ ปีนั้นว่าน้อยเกินไปที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงอะไรได้ ข้อสำคัญคือ ไม่มีคนรับช่วงงานไปดำเนินการต่อ”^{๒๕}

หากเรามองทางด้านสำนวนการเขียนของอาจารย์ไพโรจน์ จะมีลักษณะที่ใช้ภาษาง่าย ๆ กลាយภาษาพูด เช่น “ถ้ารัสเซียมาปรับปรุงสร้างความเจริญให้แก่บั้นนี้ ก็อาจจะไม่มีชื่อเสียง . . . เพราะรัสเซียได้เป็นคนแรกที่สถาปนาเมืองบั้นนี้ สุหาเมืองใหม่ที่เหมาะสมดีกว่า ตนจะได้ปรับปรุงชื่อเสียงเกียรติยศในฐานะเป็นผู้สร้างเมืองใหม่”^{๒๖}

บางครั้งก็มีการแต่งเติมคำพูดของบุคคลที่ปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ของเขาเอง เช่น “สุดท้ายนักศึกษาดูแลที่ตรังนั้นแหละ เป็นที่ตลกที่สุดที่จะสร้างบ้านสร้างเมืองกันละ เพราะแม้แต่เจ้ากระจงมันก็ยังต่อสู้อย่างสุดฤทธิ์นะ”^{๒๗}

ลักษณะที่ ๒ ประการนี้ ทำให้หนังสือประวัติศาสตร์ที่อาจารย์ไพโรจน์เขียน มีลักษณะไม่เหมือนกับหนังสือวิชาการเลยทีเดียว กลับมีลักษณะของการเขียนในทำนองเล่าเรื่องหรือสารคดีเชิงประวัติศาสตร์ ที่อ่านสนุกเพลิดเพลินมากกว่าตำราทางวิชาการ

งานเขียนช่วงสอง จากการเขียนประวัติศาสตร์ในลักษณะของการเรียบเรียงจากตำราต่างประเทศ ซึ่งอาจารย์ไพโรจน์เรียกว่า เขียนอย่างไม่มีครุณัน ได้เปลี่ยนแปลงไปหลังจากที่ได้รับอิทธิพลของอาจารย์จร สุธพานิช หนังสือเรื่อง ภูมิหลังไทยและแหลมทอง ของอาจารย์ไพโรจน์ได้เปลี่ยนแนวไปมาก เริ่มไปค้นคว้าเอกสาร

๒๒ จากคำสัมภาษณ์
๒๓ ไพโรจน์ โปธิไตร, ภูมิหลังเอเชียอาคเนย์, (กรุงเทพฯ : เฟื่องอักษร, ๒๕๑๕), หน้า ๒๑๓
๒๔ ไพโรจน์ โปธิไตร, ภูมิหลังจีน, (กรุงเทพฯ : เฟื่องอักษร ๒๕๑๓), หน้า ๒๓๘
๒๕ เฟื่องอักษร หน้า ๑๑๕
๒๖ ไพโรจน์ โปธิไตร, ภูมิหลังมาเลเซียและดินแดนใกล้เคียง, (กรุงเทพฯ : โอเดียนการพิมพ์, ๒๕๑๘), หน้า ๒๘๖
๒๗ เฟื่องอักษร หน้า ๗

แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ ที่เป็นของไทย เราเองมากขึ้น หลักฐานดังกล่าวมาแล้วนั้น ถือได้ว่าเป็น หนักในการค้นคว้ามากกว่าตำราต่างประเทศ แต่การใช้ หลักฐานเหล่านี้จะต้องกลั่นกรองและประเมินค่าด้วยความ ระมัดระวังด้วย หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่อาจารย์ ไพโรจน์ ใช้ ในการแต่ง ภูมิหลังของไทยและแหลมทอง มี หลายเล่ม เช่น

- พระราชพงศาวดารกรุงเก่า หลวงประเสริฐ อักษรนิศ
- พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัดเลขา
- พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับ พัน- จันทรมาศ
- ประชุมศิลาจารึก (กรุงสุโขทัย) ภาคที่ ๑
- กฎหมายตราสามดวง
- คำานานพื้นเมืองเชียงใหม่ เป็นต้น

นอกจากนี้ก็มีหลักฐานที่เป็นเอกสารของต่างประเทศบ้างเช่น ของ D.G.E. Hall, The Malay Annals, ฯลฯ และเอกสารชั้นรองอื่น ๆ เช่น พม่าเสียเมือง ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช. นำเที่ยวโบราณวัตถุสถานใน อำเภอเมือง กำแพงเพชร, ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ สมัยกรุงศรีอยุธยา ของหลวงวิจิตรวาทการ

ลักษณะการเขียนหนังสือภูมิหลังไทยและแหลม-ทอง อาจารย์ ไพโรจน์ ใช้ลักษณะการเขียนเป็นจดหมาย ถึงลูก ซึ่งลักษณะของการเขียนหนังสือแบบนั้นคล้ายคลึง กับที่ประธานาธิบดีเนห์รูและ รัชกาลที่ ๕ เคยทำ เริ่มต้น ด้วยการเขียนวันที่ เดือน ปี, ขนค่านำ เกรนเรื่องด้วย การเล่าถึงชีวิตประจำวัน เช่นพบใคร, ไปเที่ยวที่ไหน, กินอะไร แล้วตามด้วยการนำเสนอข้อมูลซึ่งเป็นการคัด มาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ โดยบอกว่าเป็น จากหน้าใด ต่อจากนั้นก็จะมีการวิจารณ์ หรืออาจจะเล่า เรื่องเสนอข้อมูลกลับไปกับการวิจารณ์ การนำเสนอข้อมูล ในจดหมายฉบับต่าง ๆ อาจแบ่งการนำเสนอข้อมูล เป็น ๒ ลักษณะคือ

๑. เสนอข้อมูล โดยไม่มีการเปรียบเทียบข้อมูล กับแหล่งข้อมูลอื่น เป็นการเสนอข้อมูลจากหลักฐานชั้น เดียวคัดลอกออกมาแล้วทำการวิจารณ์เลย เช่น พงศาวดาร -หน้าอะไร ว่าเป็นอย่างไร - แล้วตามด้วยคำวิจารณ์ของอา- จารย์ไพโรจน์ ตัวอย่างอันดูได้จากจดหมายฉบับที่ ๔, ๖, ๑๑ ฯลฯ ในเล่มเดียวกัน

๒. เสนอข้อมูลโดยมีการเอาข้อมูลเปรียบเทียบ กับแหล่งข้อมูลอื่น อาจจะมีการนำเสนอข้อมูลของพง- ศาวดารฉบับใดฉบับหนึ่ง แล้วนำเสนอข้อมูลในเรื่อง เดียวกันของพงศาวดารอีกฉบับหนึ่ง ซึ่งมีเนื้อหารายละเอียดไม่เหมือนกัน เพื่อเปรียบเทียบกัน แล้วตามด้วยการ วิจารณ์ของอาจารย์ไพโรจน์อีกทีหนึ่ง ตัวอย่างดูได้จาก จดหมายฉบับที่ ๑, ๕ ฯลฯ

นอกจากการนำเสนอข้อมูลจะมี ๒ ลักษณะแล้ว การวิจารณ์ข้อมูลก็นำเสนอมาก็มีหลายลักษณะด้วยกัน ซึ่ง อาจแบ่งได้เป็น ๔ ลักษณะคือ

ก. วิเคราะห์โดยใช้เหตุผลที่สะท้อนตัว ในความ เป็นไปได้ของข้อมูล จากตัวอย่างหน้า ๑๕ “นำแปลกที่ พวกพ่อค้าญี่ปุ่นเข้ามาสอดแทรกกับการเมืองของกรุงศรี- อยุธยา โดยเฉพาะเกี่ยวกับการสืบราชสมบัติของกษัตริย์ ทรงธรรม ซึ่งผิดปกติวิสัยของพ่อค้าต่างประเทศ” หน้า ๑๐๒ “ชาวเขมรคิดค้าตัวทำสเบ็นผ้า แสดงว่าผ้ามีบทบาทในการซื้อขายแลกเปลี่ยน” ดังนั้น เป็นต้น

ข. แสดงความคิดเห็นต่อเรื่องที่นำเสนอใน ลักษณะแง่คิด อุปมาอุปมัย เปรียบเทียบ จากตัวอย่าง หน้า ๕๐ “พฤติกรรมของคนทรยศในประวัติศาสตร์ ไม่ว่าชาติใด ภาษาใดก็มักจะได้รับบทเรียนราคาแพงจาก ชนชาติที่เป็นศัตรูอยู่เสมอ”

ค. วิเคราะห์แหล่งที่มาของข้อมูล จากตัวอย่าง หน้า ๘ “ผู้บันทึกเป็นคนต่างชาติ ต่างภาษา ต่างศาสนา บางครั้งอาจเข้าใจผิด” หน้า ๔๑ “พระราชพงศาวดาร มาเลย์ แม้จะเขียนมานานแล้วก็มีลักษณะแบบพระราช พงศาวดารของชาวเอเชียอาคเนย์ ก็มิบทสนทนาหรือ บทเจรจา” และหน้าอื่น ๆ

ง. วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้หลักฐานในการสรุป ความเป็นจริงของข้อมูล (หลายหลักฐานเทียบกัน) จาก ตัวอย่างหน้า ๖๕ “การวิจารณ์เรื่องสาเหตุที่พม่ายกมาตี กรุงศรีอยุธยา โดยใช้พระราชพงศาวดารพันจันทนุมาศ เทียบกับพระราชพงศาวดารพม่าฉบับหอแก้ว

การนำเสนอข้อมูลในหนังสือ ภูมิหลังไทยและ แหลมทองนี้ ต่างกับหนังสือเล่มก่อน ๆ ซึ่งเล่มก่อน ๆ จะมีลักษณะการถือเอาหนังสือเล่มใดเล่มหนึ่งโดยไม่มี หนังสือเล่มอื่นเทียบเคียงข้อมูลที่เป็นจริง ข้อมูลในภูมิ

หลังไทยและแหลมทองมีการเปรียบเทียบและเคร่งครัดในการที่จะดึงข้อมูลที่เป็นจริงในขณะนั้นออกมาให้ได้เช่นพยายามจะพิสูจน์ให้ได้ว่า บทเกิดเหตุการณ์เช่นแบบใดกันแน่ รัชสมัยใดแน่และถามข้อมูลที่ยังสับสน เช่น โอรสองค์ใดที่ถูกจับ อาจารย์ไพโรจน์ก็จะพยายามพิสูจน์ให้เห็นจริงโดยเฉพาะจากหนังสือเล่มนี้เห็นคุณลักษณะเดิมของอาจารย์ไพโรจน์อีกประการหนึ่งคือ อาจารย์ให้ความสนใจในเรื่องความถูกต้องของศักราชมาก เช่น

พระเจ้าจัน ดอร์ รัชกาลที่ ๑ แห่งราชวงศ์อลอง พระอรอลองพญา โปรดให้ชำระและเรียบเรียงพงศาวดารพม่าขึ้นเมื่อปี ค.ศ. ๑๕๒๕ (พ.ศ. ๒๓๓๒) หลังจากเสวยสมบัติแล้ว ๑๕ ปี (ค.ศ. ๑๕๑๕-๑๕๓๐) บังให้ชำระพงศาวดารพม่าตรงกับที่ ๕ ในรัชกาลที่ ๓ เป็นต้น

ซึ่งการให้ความสำคัญต่อเรื่องศักราชนี้มีประโยชน์ “เนื่องจากศักราชเป็นสิ่งที่กำหนดและเรียงลำดับเหตุการณ์ตามเวลา อันจะนำไปถึงการวิเคราะห์หลักฐาน ตลอดจนการตีความให้สมเหตุสมผลยิ่งขึ้น”^{๒๕} แต่ขณะเดียวกันการยึดหรืออาศัยวันเวลาจากหลักฐานอย่างใดอย่างหนึ่งย่อมเป็นอันตรายเพราะนอกจากจะไม่ทำให้สงสัยอยู่เสมอแล้ว ยังทำให้เราใจแคบ ไม่ยอมดูหลักฐานอื่น ๆ ที่น่าเชื่อถือกว่า และไม่ยอมใช้วิธีการใดเพื่อเข้าถึงความถูกต้องเดียวกัน^{๒๕}

เป็นที่น่าสังเกตว่า ลักษณะการให้ความสำคัญแก่ศักราชอาจเป็นอิทธิพลที่อาจารย์ไพโรจน์ได้มาจากอาจารย์ขจร สุขพานิช และอาจารย์ขจรเป็นบุคคลหนึ่งที่ให้ความสนใจแก่ศักราชมากและได้แสดงเจตนาารมณ์ต่อเรื่องนี้ไว้ในงานเขียนเรื่อง *ฐานันดรไพร่*

“ดังเช่นในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มักจะระบุดูๆ ว่าศักราชเท่านั้นเท่านั้น โดยไม่แจกแจงให้ชัดเจนไปว่าเป็นพุทธศักราช, จุลศักราชหรือมหาศักราช ความรู้เรื่องเกี่ยวกับประเทศและชนชาติไทยจึงมีความยากลำบากขัดขวางอยู่ โดยเฉพาะในเรื่องพระนามและศักราชกำกับเหตุการณ์ นักศึกษาของเราซึ่งไปได้ความสะดวกเคยชินจากต่างประเทศในด้านการค้นคว้าวิชาความรู้ เมื่อกลับมาสู่บ้านเมืองของตนก็มาพบอุปสรรคคิดว่าเข้าใจในไม่ช้าก็มีความท้อถอยไม่ค้น ไม่เรียนเรื่องบ้านเมืองของ

ตนมานานักต่อนักแล้ว ผู้เขียนเคยประสบความยากลำบากดังกล่าว จึงมีความเห็นใจแก่นักศึกษาด้วยกันเป็นอย่างมาก”^{๓๐}

และจากผลงานของท่านก็จะเห็นลักษณะที่ให้ความสำคัญแก่ศักราชเช่นกัน

“พระเจ้าทรงธรรมสนพระชนม์ใน ค.ศ. ๑๖๒๕ ถ้าคุณลบอายุรัชกาลออกเสีย เราก็ค้นพบศักราชของรัชกาลก่อนคือ พระเอกาทศรถต้องเป็นปี ๑๖๑๐ ท่านขุนครอง ค.ศ. ๑๖๐๕ สนพระชนม์ ค.ศ. ๑๖๑๐ ก็ได้ ๕-๖ ปี เพราะฉะนั้นที่เคยเชื่อว่าสนพระชนม์ในปี ค.ศ. ๑๖๒๐ ก็เกินไปถึง ๑๐ ปี”^{๓๑}

“เรื่องการสร้างกรุงศรีอยุธยา ว่าสร้างในปีไหน ขุน แรม ก็กำ แต่ว่ากันนักก็กำบาทไม่ได้บอกไว้ เวลาสร้างกรุงจะให้สร้างเสร็จภายใน ๕ นาทีทำไม่ได้เวลาเริ่มทำพิธีศักราช ๑๖๒ ปีสร้างกรุงก็ จ.ศ. ตามตัวเลขที่ผมเคยบอกไว้ เทียบเป็นศักราชฝรั่งคือ ค.ศ. ๑๓๕๐ เทียบเป็น พ.ศ. ถ้าคุณเอา ๕๔๑ บวกก็ได้ พ.ศ. ๑๘๙๑ แต่ถ้าเอา ๕๔๔ บวกก็จะได้ พ.ศ. ๑๘๙๔”^{๓๒}

จากผลงานการเขียนของอาจารย์ไพโรจน์ ระยะเวลา ๑ มาสู่ระยะที่ ๒ จะเห็นการพัฒนาที่ชัดเจนในแง่ที่มีการแสวงหา ค้นหาเอกสารหลักฐานในประวัติศาสตร์กว้างขวางออกไป มีการตีความบางประเด็นและวิจารณ์ข้อมูลที่ได้มามากกว่าในระยะที่ ๑ แต่อย่างไรก็ตามงานเขียนของอาจารย์ไพโรจน์ก็ยังคงลักษณะเหล่านั้นอยู่คือ

๑. เน้นรายละเอียดความเป็นจริงของข้อมูล ปักย่อย ลักษณะนี้ได้แก่สนใจที่จะพิสูจน์ความเป็นจริงของรายละเอียดต่างๆ ตัวอย่างเช่น จดหมายฉบับที่ ๒๕

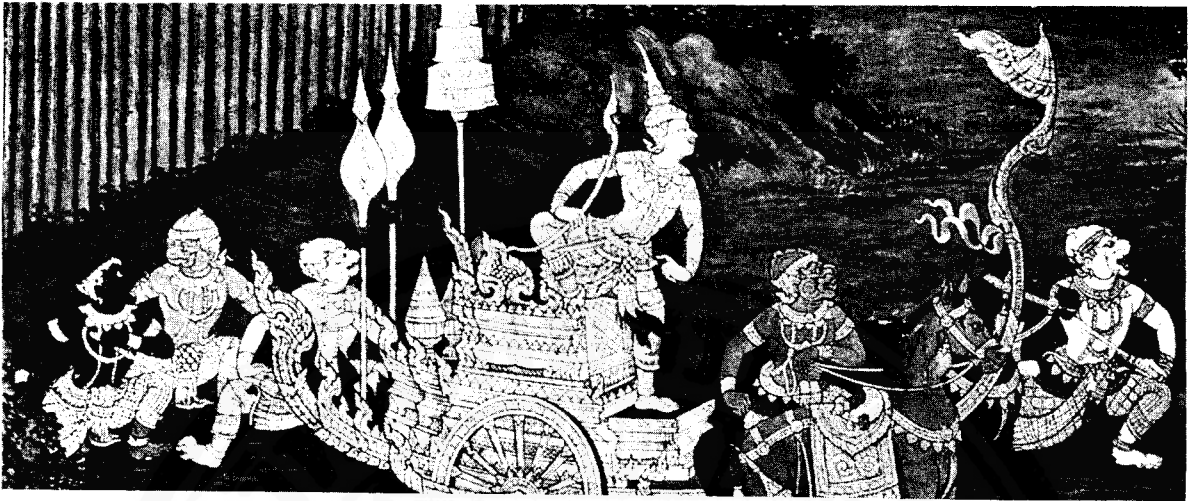
๒๕ พรเพ็ญ ฮันตระกูล, “วิเคราะห์การศึกษาวิชาจารึกเพื่อใช้เป็นหลักฐานประกอบการค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ของนักประวัติศาสตร์ไทยของ ดร. ประเสริฐ ณ นคร” ในประวัติศาสตร์และนักประวัติศาสตร์ไทย, (กรุงเทพฯ ๑ : พิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๑๔๕

๒๖ เพ็งอึ้ง หน้า ๔๖

๓๐ งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช (กรุงเทพฯ ๑ : โรงพิมพ์ศรีอนันต์, ๒๕๑๕), หน้า ๕๐

๓๑ ขจร สุขพานิช, *คำบรรยายประวัติศาสตร์ไทย* พ.ศ. ๑๖๐๐-๒๓๐๐ (กรุงเทพฯ ๑ : แสงรุ่งการพิมพ์, ๒๕๑๒), หน้า ๑๖๖

๓๒ เพ็งอึ้ง, หน้า ๘๐

เรื่องจดหมายเหตุของวันวลิต เรื่องชะตากรรมของออก
หลวงมงคล แม่ทัพใหญ่ของสมเด็จพระอนุชาในพระเจ้า
ทรงธรรม, พระราชจริยวัตรของสมเด็จพระเชษฐาธิราช,
ความนิยมของประชาชนและขุนนางต่อออกญาคลาโหม

ต่อจดหมายเหตุฉบับนี้ อาจารย์ไพโรจน์ได้เสนอข้อ
มูลที่วันวลิตได้เขียนถึงรายละเอียดของเรื่องน ประเด็น
วิจารณ์ต่อเรื่องนี้ แทนที่อาจารย์จะวิจารณ์เนื้อหาใหญ่คือ
ความขัดแย้งระหว่างพระเจ้าทรงธรรมกับพระศรีวรวงศ์
ซึ่งพระเจ้าทรงธรรมต้องการให้โอรสของพระองค์คือพระ
เชษฐาธิราชขึ้นครองราชย์ต่อจากพระองค์แทนที่จะเป็น
น้องคือพระศรีวรวงศ์ พระเจ้าทรงธรรมทรงให้ออกญา
คลาโหมเป็นผู้คิดอ่านวางแผนป้องกันราชสมบัติไว้สำหรับ
พระเชษฐาธิราชให้จงได้ จึงมีการกำจัดศัตรูฝ่ายตรงกัน
ข้าม ออกญามงคลซึ่งเป็นแม่ทัพใหญ่ของฝ่ายพระศรีว
รวงศ์จึงถูกประหารชีวิตในที่สุด ซึ่งทั้งหมดแสดงถึงบท
บาททางการเมืองของขุนนางผู้ใหญ่ และออกญาคลาโหม
ก็ได้สะสมอำนาจไว้จนได้เป็นกษัตริย์คือ พระเจ้าปรา
สาททอง แต่อาจารย์ไพโรจน์กลับให้ความสำคัญกับ
รายละเอียดเรื่อง การประหารว่าผิดลักษณะที่ควรจะเป็น
อย่างไร

กรณีให้ความสนใจกับรายละเอียดต่าง ๆ โดยไม่
อาจแยกได้ว่ารายละเอียดใดมีคุณค่าต่อการศึกษาประวัติ
ศาสตร์และรายละเอียดใดเป็นเพียงเกร็ดความรู้ ทำให้ไม่
อาจจะเห็นภาพใหญ่ที่ชัดเจนได้

๒. การวิเคราะห์ข้อมูล ลักษณะการวิเคราะห์
ข้อมูลในงานเขียนของอาจารย์ ไพโรจน์ยังไม่เด่นเท่าใด

นัก ดังจะเห็นได้จากผลงานในช่วงระยะแรก การวิ
เคราะห์ถึงสาเหตุของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอาจารย์เพียงแค่
บอกว่าเหตุการณ์นั้นมีสาเหตุจากอะไร ๆ และอย่างง่าย ๆ
ซึ่งบางครั้งก็ดูจะไม่นำมาอภิสิทธิ์เพียงพอ เช่น ในเรื่อง
ความเสื่อมของกรุงพุกาม อาจารย์อธิบายว่าเกิดจากไทย
ใหญ่มาตีและเผาเมือง จึงทำให้เมืองพุกามเสื่อม^{๓๓}
ซึ่งอาจารย์ไม่ได้มีการบอกเหตุผลว่าทำไมไทยใหญ่จึงมา
ตีพุกามและจากการที่ไทยใหญ่ตีและเผาเมืองพุกามเป็น
สาเหตุเพียงอย่างเดียวหรือมีเหตุผลเพียงพอหรือไม่ทำ
ให้พุกามกลายเป็นเมืองร้าง

จนกระทั่งถึงผลงานในช่วงหลัง การวิเคราะห์
ของอาจารย์ไพโรจน์ก็ยังไม่เด่นขึ้น มีเพียงแต่การวิจารณ์
ข้อมูล เช่น จดหมายเหตุฉบับที่ ๖ เรื่องมะละกาหลังจากถูก
โปรตุเกสยึดครองหลังปี ค.ศ. ๑๕๑๑ เนื้อหาจะกล่าวถึง

ก. เจ้าเมืองสิงคโปร์ได้สวรรคตไป เจ้าเมืองใหม่
ขึ้นครองราชย์แทน

ข. ราชานรสิงห์เจ้าเมืองอินทรีร์ ยกไพร่พลมา
ตีเมืองสิงคโปร์ ราชานรสิงห์เป็นที่โปรดปรานของสุลต่าน
มาหุมัด ได้แต่งงานกับธิดาสุลต่าน และได้เป็นสุลต่าน
อับดุล ราสิด ราชานรสิงห์

ค. เจ้าเมืองสิงคโปร์ แก่แก่ต้นเมืองอินทรีร์ แล้ว
ไปเข้ากับโปรตุเกส เจ้าเมืองอินทรีร์ยกไปตีเมืองมะละ
กาและเมืองสิงคโปร์

^{๓๓} ไพโรจน์ ไพโรธร, ภูมิหลังพม่า, (กรุงเทพฯ : ทัศ
นา), หน้า ๑๐๒

ง. การรประหว่างโปรตุเกสกับกองทัพเจ้าเมือง
อินทครี กล่าวถึงการต่อสู้ของทั้งสองฝ่ายได้รับบาดเจ็บ
เจ้าเมืองอินทครี ให้รางวัลแก่แม่ทัพโดยให้แต่งงานกับ
นางสนมช่ออะไร และมีหลานต่อมา

ทั้งหมดคือเนื้อหาที่น่าเสนาอา แต่มีการวิจารณ์
เพียงแต่ว่า เรื่องของเจ้าเมืองทั้งสองนี้เป็นเรื่องทำนอง
นำพงศวดเลียว เรื่องลกนึ่งทะเลาะกัน หัวหน้าควรจัด
การประนประนอม ตัดไฟเสียแต่ต้นลม ประวัติศาสตร์
แบบที่เรียนแก่เราอยู่เสมอ (และดูตัวอย่างอนจากราย
ละเอียดลักษณะการวิจารณ์ ๔ แบบ) การวิจารณ์ข้อมูล
แบบนี้ทำให้เห็นว่า อาจารย์ไพโรจน์ไม่ทรงลักษณะนัก
เขียนสารคดีลงไป แต่กลับเอามาปะปนในการค้นคว้า
ประวัติศาสตร์อยู่บ่อย ๆ

การวิเคราะห์ข้อมูลในงานของอาจารย์ไพโรจน์
นั้น ไม่ได้วิเคราะห์ทั้งสาเหตุและผลกระทบของเหตุ
การณ์นั้นอย่างลึกซึ้ง และไม่มีกรเอาสภาพสังคม การ
เมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ฯลฯ มาสัมพันธ์ด้วย

ถ้าหากพิจารณา เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วง
เวลาใด เวลาหนึ่ง มิได้หมายความว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น
นั้นอุบัติขึ้นในเวลาใด แต่เหตุการณ์เรื่องหนึ่ง ๆ ย่อม
เป็นผลมาจากเหตุการณ์มาก่อนทั้งหมดในอดีต ดังนั้น
การวิเคราะห์ทั้งสาเหตุของเหตุการณ์อาจสามารถแบ่งแยก
สาเหตุออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ได้คือ ประเภทปัจจัย
ระยะยาวที่ก่อให้เกิดสถานการณ์ขึ้น และยกตัวอย่างเช่น
คืบว่าต่อการปฏิวัติกลางล มัก็มีเหตุการณ์ต่าง ๆ ทาง
การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม วรรณคดี
ความคิดทางการเมืองและการปกครองซึ่งล้วนแต่สื่อให้
เห็นถึงสภาพความกดดัน ยกถ้าปากและง่อนแง่นภายใน
ในประเทศที่ต่อมาได้เกิดการปฏิวัติขึ้นและประเภทปัจจัย
ระยะสั้นที่จุดชนวนเหตุการณ์ขึ้นจากสภาพความกดดัน
ดังเคยเกิดขึ้นเรื่อยๆ แต่มาระเบิดขึ้น จนกระทั่งมีสาเหตุ
เฉพาะเรื่อง เช่น การก่อวินาศกรรมเกิดขึ้น เป็นต้น^{๓๔}

๓. การตั้งคำถามในการศึกษา อาจารย์ไพโรจน์
ใช้วิธีการวิจัยแบบ Inductive Method หรือแบบมนุษย-
ศาสตร์คือ ลักษณะการดำเนินการวิจัยโดยเริ่มต้นด้วย
คำถามและส่วนใหญ่ก็จะไม่มีการตั้งสมมุติฐานเบื้องต้น

หรือนำทฤษฎีมาใช้ จะค้นพบข้อดีในระหว่างที่ทำการ
วิจัยอยู่และจะเขียนเรื่องตามหลักฐานที่ค้นพบ ซึ่งแบบ
ลักษณะวิจัยของอาจารย์ไพโรจน์ อาจารย์ไม่มีการกำ
หนดแนวคิดหรือทฤษฎี ข้อสมมุติฐานที่แน่นอนไว้ก่อน
ซึ่งเป็นลักษณะการวิจัยแบบสังคมศาสตร์ หรือ Deduc-
tive method.^{๓๕}

๔. เราควรเข้าใจว่า งานเขียนประวัติศาสตร์
ของอาจารย์ไพโรจน์ทั้งหมด เกิดจากจุดมุ่งหมายที่ต้อง
การใช้ตำราเรียนสำหรับนิสิตนักศึกษา เพื่อลดการขาด
แคลนตำราเรียน มิได้เขียนประวัติศาสตร์โดยมีจุดมุ่ง

๓๔ เศษ บุนนาค, ปรัชญาประวัติศาสตร์ “วิธีการของ
ประวัติศาสตร์” (กรุงเทพฯ : ประพันธ์สาส์น ๒๕๑๘),
หน้า ๑๘๘

๓๕ ลักษณะการวิจัย แบบมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ ใช้
แนวการพิจารณาตาม สุธี ประศาสน์เศรษฐ, “ทฤษฎีและ
แนวการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ,” เศรษฐศาสตร์
ปริทัศน์ ปีที่ ๒, ฉบับที่ ๒, ตุลาคม ๒๕๒๒, (กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์ฯ ๒๕๒๒), หน้า ๔๔

หมายเหตุทางเมือง หรือประวัติศาสตร์ที่รับใช้อุดมการ
ทางการเมือง ซึ่งผู้เขียนขอแบ่งลักษณะการเขียนประวัติ-
ศาสตร์ที่มุ่งหมายทางการเมืองเป็น ๒ ลักษณะ (ใน
ทรรศนะของผู้เขียนเอง)

ก. ประวัติศาสตร์ที่มุ่งหมายเพื่อรับใช้ชนชั้น
ปกครอง เช่น งานเขียนของหลวงวิจิตรวาทการ, สังข์
พริ้นท์ เป็นต้น

ข. ประวัติศาสตร์ที่มุ่งหมายเพื่อรับใช้ประ-
ชาชน เช่น งานเขียนของ จิตร ภูมิศักดิ์

หากเราพิจารณาอย่างผ่าน ๆ ตามหลักเกณฑ์นั้นจะ
พบว่า การเขียนประวัติศาสตร์ของอาจารย์ไพโรจน์ไม่มี
ลักษณะการเขียนที่ตอบ สอนองความ ต้องการทางการเมือง
โดยไม่เอาประวัติศาสตร์มาทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ความรู้
สึกและจิตสำนึกที่ผู้ปกครองต้องการ ในแนวของหลวง
วิจิตรวาทการที่เขียนหนังสือเพื่อให้อ่านเกิดความรู้สึ
ชาตินิยม และในขณะที่เดียวกันก็ไม่ได้เขียนให้อ่านมี
จิตสำนึกที่ต้องการต่อสู้กับสิ่งทมิฬกดขี่ การต่อสู้ทางชน
ชั้น และคนอ่านรู้สึกได้ว่าตัวเองเป็นพลังหนึ่งของสังคมใน
การที่จะผลักดันให้สังคมพัฒนาก้าวหน้าต่อไป ในแนว
ของจิตร ภูมิศักดิ์ ที่เขียน โฉมหน้าศักดินาไทย ทำให้อ่าน
เห็นการเปลี่ยนแปลงสังคม ซึ่งเกิดจากความขัดแย้ง
ระหว่างพลังการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิต การ
กดขี่ทางชนชั้น และการต่อสู้ของผู้ถูกกดขี่

๕. อีกลักษณะหนึ่งของอาจารย์ไพโรจน์คือ การ
ไม่สรุปปัญหาทางประวัติศาสตร์ งานเขียนของอาจารย์
ไพโรจน์จะไม่มัลักษณะการสรุปข้อสันนิษฐาน หรือ
ความคิดเห็นส่วนตัวต่อเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เก
ดขึ้น ซึ่งอาจารย์มีความเชื่อว่า การตีความทางประวัติ-
ศาสตร์อาจเปลี่ยนแปลงได้ หรืออาจมาจากการไม่
ชอบความขัดแย้งของอาจารย์ การไม่สรุปปัญหาทาง
ประวัติศาสตร์นั้นมิใช่ข้อเสียคือในลักษณะที่ไม่ได้สร้างปัญ
หาหรือข้อสรุปสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาในวงการประวัติศาสตร์
ที่จะก่อให้เกิดการถกเถียง ทำให้ประวัติศาสตร์เกิดการ
พัฒนาขึ้น แต่ลักษณะการไม่สรุปปัญหานั้นแนวโน้มว่า
อาจารย์จะเปลี่ยนแปลงจากการที่อาจารย์เริ่มเขียนความ
เชื่อของอาจารย์ในเรื่องนั้นเขาเป็นถิ่นเดิมของไทยหรือไม่
ซึ่งเป็นการสรุปปัญหาทางประวัติศาสตร์อย่างหนึ่งใน
ที่สะท้อนความเชื่อและจากหลักฐานที่อาจารย์ได้รับ

๖. บทสรุป

๑๐ ปีเต็ม (พ.ศ. ๒๕๑๔-๒๕๒๔) ที่อาจารย์
ไพโรจน์ได้เสนอผลงานทางด้านประวัติศาสตร์ออกมาสู่
สายตาของประชาชน จะเห็นได้ว่ามีการพัฒนาอยู่ตลอด
เวลา เริ่มต้นจากการเขียนประวัติศาสตร์ โดยการแปล
หนังสือของต่างประเทศแล้วนำมาขอมลมาเรียงต่อ ๆ กันซึ่ง
เป็นวิธีการที่นักประวัติศาสตร์เรียกว่า เป็นการทำงาน
แบบกรรไกรกับกาว การเขียนไม่มีการวิจารณ์หรือเสนอ
ความเห็นของตัวเอง พัฒนามาสู่การค้นคว้าขอมลท้องถิ่น
หลักฐานที่เป็นหลักฐานปฐมภูมิและหลักฐานของไทยเรา
เอง มีการวิจารณ์เสนอความเห็นและเปรียบเทียบ

จากการพัฒนา ๒ ขั้นตอนนั้นมาสู่ในยุคปัจจุบันที่
อาจารย์สนใจประวัติศาสตร์ในเชิงนิรุกติศาสตร์ อาจารย์
พยายามค้นคว้าหากำเนิดความเป็นมาของศัพท์ต่าง ๆ ซึ่ง
ช่วยในการ เป็นหลักฐานของประวัติศาสตร์และการตี
ความทางประวัติศาสตร์ให้ถูกต้องมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้
อาจารย์ยังได้พยายามหาหลักฐานของประวัติศาสตร์ ซึ่ง
เป็นของพื้นเมืองของชนเผ่าหรือเชื้อชาติอื่น เช่น เอกสาร
พื้นเมืองของจีน โปรตุเกส อาจารย์พยายามจะหาทาง
ติดต่อให้มีการแปลถ่ายทอดมาเป็นภาษาไทย

อาจารย์มีลักษณะของการปรับปรุงแก้ไขผลงาน
ของตัวเองเสมอ และพยายามทำให้ผลงานดีขึ้น ทั้งนี้
อาจารย์มีความคิดว่าสิ่งที่ผ่านมามีความเป็นบทเรียนและ
การทำงานครั้งใหม่จะต้องละเอียดกว่าที่เคยทำ ถึงแม้งาน
เขียนเดิมที่เขียนไปแล้ว เช่น ภูมิหลังเอเชียอาคเนย์ เมื่อ
อาจารย์ได้ขอมลเรื่องราวซึ่งได้ค้นคว้ามาใหม่ อาจารย์
ก็เขียนใหม่โดยใช้ชื่อว่า “ภูมิหลังเอเชียตะวันออกเฉียง-
ใต้”

ลักษณะของการเป็นคนมานะ ใจกว้าง พยายาม
ที่จะแก้ไขปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้นตลอดเวลาทั้งในเวลาใน
การค้นคว้าหาขอมลหรือการเข้าสมาคมจะมีน้อย อาจารย์
ก็ได้พัฒนาด้านตนเองขึ้นมากในระยะ ๑๐ ปี ซึ่งถึงแม้ว่า
งานเขียนประวัติศาสตร์ของอาจารย์ไพโรจน์ยังคงอยู่ใน
ลักษณะการเล่าเรื่องของประวัติศาสตร์และโต้แย้งวิจารณ์
ในรายละเอียดขอมลยังไม่ถึงระดับการวิเคราะห์ก็ตาม แต่
ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่า สักวันหนึ่งข้อบกพร่องเหล่านั้นก็จะ
หมดไป และอาจารย์ก็จะมีแนวทางการเขียนที่เป็นแนวของ
อาจารย์เองสักวันหนึ่ง